

МІСЦЕВІ ОРГАНИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОДІЛЛІ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ (ПЕРША ПОЛОВИНА 20-Х РОКІВ ХХ СТ.)

У статті висвітлено процес становлення й розвитку місцевих органів радянської влади Поділля на початку 20-х років ХХ ст. Проаналізовано вплив більшовиків на якісний склад рад та їхню діяльність в умовах переходу від політики «воєнного комунізму» до нової економічної політики.

Ключові слова: ради, більшовики, Поділля, вибори, бюрократизм, тоталітаризм.

В умовах політичної й економічної реформ, які відбуваються в Україні, зростає необхідність у глибоких наукових дослідженнях її історії, об'єктивному аналізу механізмів формування і функціонування органів влади. Процеси демократизації, зокрема, потребують всебічної оцінки суті значення місцевих рад, організаційних форм їх діяльності, причин нереалізованих можливостей.

Оцінюючи результати суспільного розвитку в умовах тоталітаризму, слід підкреслити, що монополія однієї партії, командно-адміністративна система, панування беззаконня призвели до серйозних стратегічних прорахунків, деформацій і перероджень в суспільстві. Тому тільки реальна оцінка історичних процесів і уявлень може забезпечити об'єктивне переосмислення історії місцевих рад.

Звернення до досвіду організації органів влади на місцях на початку 20-х років минулого століття продиктоване не тільки і не стільки зацікавленістю до минулого. Воно життєво необхідне для сьогоденної діяльності місцевих рад, яку б форму вони не обрали у майбутньому. Правдиве розкриття ролі місцевих органів влади, становлення і діяльності їх структур у 20-і роки, аналіз помилок і деформацій є необхідною умовою вирішення ключових проблем, які виникають на сучасному етапі розвитку української держави. Сказане значною мірою зумовлює актуальність і практичне значення даної теми дослідження.

Питанням радянського будівництва в початковий період нової економічної політики присвячено чимало наукових праць [1]. Для переважної більшості праць, які вийшли до 80-х років ХХ століття характерним було однозначне вивчення соціально-політичної проблематики. У публікаціях недостатньо використовувалися архівні матеріали, зображення радянської дійсності ілюструвалося нескінченною безліччю цитат, нечисленними й односпрямованими прикладами. У цілому для даної літератури характерні концептуальні підходи, які склалися в історичній науці під впливом авторитарно-бюрократичної системи.

Окремо варто виділити дослідження останніх років. Їх автори підходять до проблем історії України, спираючись на концепцію самостійного українського державотворення. Зокрема, історія Української радянської республіки 20-х років оцінюється з погляду нереалізованих можливостей періоду 1917–1920 років. З огляду на це, с. В. Кульчицький, Ю.І. Шаповал, Г.В. Касьянов у своїх працях характеризують радянську систему органів влади в Україні як чужорідну, насаджена більшовиками. У процесі її формування відбувалося утвердження тоталітарного режиму, яке супроводжувалося втратою навіть зовнішніх ознак самостійної республіки [2].

Фактично не дослідженим залишається питання організації і діяльності місцевих органів радянської влади в період переходу від політики «воєнного комунізму» до нової економічної політики в регіональному розрізі, зокрема, на Поділлі – важливому аграрному регіоні України.

На початку 1921 року політика «воєнного комунізму» виявилася непридатною. Свідченням цьому було розгортання масового селянського руху, страйкова боротьба робітників, хвилювання в армії [3, с. 67 – 72].

Політичну систему, яка складалася в роки «воєнного комунізму», критикували лідери небільшовицьких партій і організацій. Більшовиків звинувачували в узурпації влади, дискримінації демократії, згортанні діяльності місцевих рад.

Відомо, що у 1921–1922 роках в ряді районів України, в т.ч. на Поділлі, місцеві ради підмінялися тимчасовими надзвичайними органами влади – ревкома. До цього слід додати свавілля надзвичайних комісій (НК), комнезамів, продзагонів. За цих умов ради втрачали значення як органи народної влади.

Не обійшло рад і таке лихо, як бюрократизм, який щедро проростав на ґрунті диктатури пролетаріату. Високі темпи націоналізації промисловості, одержавлення різноманітних сфер економічного життя, надмірна централізація в управлінні призводили до надмірного роздування державного апарату. Загальна культурна відсталість широких народних мас не дозволяла їм взяти на себе складні функції державного управління і висунути із свого середовища достатню кількість організаторів і керівників. Рівень політичної культури трудящих мас не дозволяв їм впоратися з величезним обсягом владних і управлінських функцій і замінити «зруйнований» державний апарат новим. До цього додалися еволюція рад з багатопартійних в однопартійні, монопольне становище більшовицької партії в радах. Все це в умовах руйнації і голоду призвело до згасання політичного життя всередині Рад, до падіння їхнього авторитету як органів влади, до згорання самоуправлінських засад у їхній діяльності, до зростання ролі чиновницького апарату.

Ставши монопольно правлячою у державі, більшовицька партія інтенсивно підпорядкувала державні структури партійним. Партійні органи все активніше і частіше стали підміняти радянські органи. Ради перетворилися в додаток партії. Їх авторитет у масах падав, наростало невдоволення політикою правлячої партії і навіть терор проти її представників. Не випадково серед робітників, селян поширювалися вимоги «вільних рад», або «рад без комуністів» [4, с. 14,18,30]. Гостра політична криза радянської системи після приходу більшовиків до влади стала реальністю.

Рятуючи становище, керівництво правлячої партії змушене було йти на компроміс, а саме: взяло курс на розвиток багатокладної економіки (НЕП), деяке задоволення господарських інтересів селянства, однак без значних поступок в політичній сфері, боячись, що останні будуть згубними для диктатури пролетаріату.

Окрім того, перехід до мирного життя вимагав скасування надзвичайних, воєнізованих органів влади. В цих умовах партія висунула завдання «пожвавлення» діяльності рад. Більшовицьке керівництво вважало, що в нових умовах першочерговим завданням має стати підвищення рівня організаційно-політичної та ідейно-виховної діяльності рад. Для цього, на його думку, необхідно було посилити партійне керівництво радами, поліпшити організаційні форми їх роботи на основі дальшого розвитку «соціалістичної» демократії, зміцнити апарат рад представниками трудящих, насамперед робітниками. Для проведення цієї роботи на Поділлі були відряджені досвідчені партійні та радянські працівники: І.Ю. Кулик, П.І. Буценко, О.Ф. Раценко та інші. Повітові радянські установи очолили активні організатори більшовицького підпілля на Поділлі: М.М. Кушелєв, Л.П. Панасик, Л.Г. Українчук. У 1921–1922 роках Поділлі відвідав голова ЦВК М.І. Калінін, голова ВУЦВК Г.І. Петровський, заступник голови РНК України М.В. Фрунзе, секретар ЦК КП(б)У Д.З. Мануїльський [5, с. 1–3]. Розгорталося шефство робітничих колективів над селами.

Значна увага приділялася проведенню виборчих кампаній, під час яких до управління державними органами приходили віддані радянській владі представники робітничого класу і селянства. «Пожвавлювати ради, – зазначав В.І. Ленін, – залучати безпартійних, перевіряти безпартійними роботу партійних – ось це абсолютно правильно. Ось де роботи безліч. Непочатий край роботи» [6, с. 75].

З метою очищення рад від «класово-ворожих елементів» та забезпечення партійного проводу в місцевих органах влади у 1921 році ВУЦВК прийняв постанову про регулярні перевибори рад і скликання в установлені строки їх з'їздів. Передбачалося регулярне проведення засідань виконкомів на підприємствах для ознайомлення робітничих мас з роботою рад, а також для врахування думки трудящих у вирішенні питань соціального і господарського життя [7, с. 32]. Під час виборів партійні організації робили все від них залежне, щоб в сільські ради і волосні виконкоми потрапили лише особи, яким «дорогі завоювання революції й інтереси трудящих», щоб у них не було місця куркулям, спекулянтам, монахам і служителям церкви, колишнім поліцаєм, жандармам, петлюрівцям, військовослужбовцям денікінської, колчаківської і врангелівської армій, бандитам, дезертирам з Червоної Армії [8, с. 78-79].

Партійні організації Поділлі ревно реалізовували вказівку комуністичної партії щодо зміцнення пролетарського і бідняцького ядра місцевих рад. Під час виборчої кампанії 1923 року кількість позбавлених виборчих прав у губернії становила 53.634 особи, або 4,1 % виборців. У Вінницькій окрузі було позбавлено права голосу 9.634 особи (3,8%), Гайсинській – 6.311 (3,3 %), Кам'янець-Подільській – 10.424 (4,5 %), Могилів-Подільській – 8.006 (6,5%), Проскурівській – 13.216 (5,5 %), Тульчинській – 1.950 (3,07 %) [9, с. 36].

Під час виборів до місцевих рад у Подільській губернії в 1924 році було позбавлено виборчих прав 50.969 осіб, в т.ч. по Вінницькій окрузі – 9.791, Гайсинській – 7.340, Кам'янець-Подільській – 11.596, Могилів-Подільській – 8.006, Проскурівській – 12.881, Тульчинській – 9.471 [9, с. 35а].

Активність виборців залишалася низькою. В округах Поділля у виборах 1923 року брало участь 37% від загальної кількості виборців, а в 1924 році – 55 % [10, с. 218]. У багатьох місцевостях населення негативно ставилося до кандидатів від комуністичної партії. Як свідчать звіти Подільського губвиконкому, під час виборчих кампаній 1923 і 1924 років у низці випадків висувалася вимога таємного голосування, селяни відмовлялися голосувати списками, пропонували своїх кандидатів до місцевих рад. Це викликало недовір'я більшовиків до сільських рад, які приховували в собі потенційну небезпеку «приходу до влади дрібної буржуазії», до якої передусім зараховували селян.

Життя вимагало розширення прав сільських рад. II сесія ВУЦВК в жовтні 1925 року затвердила нове Положення про сільські ради, яке розширювало їх господарські й адміністративні функції. Проте сільські ради залишилися додатками до партійних органів.

Водночас було взято курс на укрупнення рад. У 1922 році в Україні розпочалася адміністративно-територіальна реформа. Її правові засади були визначені постановою ВУЦВК від 1 лютого 1922 р. «Про упорядкування і прискорення робіт по адміністративно-територіальному поділу УСРР». Одеська і Миколаївська губернії були об'єднані в одну – Одеську, Запорізька губернія була приєднана до Катеринославської. Кременчуцьку губернію розформували. Кількість губерній в Україні зменшилася з 12 до 9. 12 квітня 1923 року ВУЦВК ухвалив постанову «Про новий адміністративно-територіальний поділ України», якою поділив республіку на округи і райони.

На території Подільської губернії замість 12 повітів було сформовано 6 округів і замість 145 волостей – 90 районів. Одночасно була зменшена чисельність сільських рад: замість 1860 залишилося 1205 [11, с. 5]. Віднині вертикаль управління радами здійснювалася за схемою: район, округ, губернія, центр.

Від старого адміністративно територіального поділу в Україні залишилися губернії. 3 червня 1925 р. Президія ВУЦВК прийняла постанову «Про ліквідацію губерній і перехід на триступеневу систему управління» [12, с. 435]. Територія УСРР поділялася на 41 округ, 680 районів, 10.314 сільрад. Порівняно з адміністративно-територіальним поділом 1923 року кількість округів і районів на Україні зменшилася на 11 відсотків. На Поділлі був ліквідований Гайсинський округ, Хашеватський район останнього відійшов до складу Первомайського округу Одещини; Гранівський, Теплицький і Тарнавський райони – до складу Вінницького округу; Гайсинський, Ладжинський, Соболівський, Джулинський, Бершадський та Ольгопільський – до складу Тульчинського округу. Великокісницький, Калюський, Малокутищанський, Озаринецький, Терешпільський, Юзвинський райони ліквідували [12, с. 445-446].

Ліквідація губерній наблизила партійні центри до місцевих органів влади, сприяла посиленню їх втручання в справи місцевого управління.

Складовою частиною політики партії на «пожвавлення рад» була коренізація, яка передбачала створення національних рад в місцях компактного мешкання етнічних меншин.

У січні 1921 року на території Подільської губернії, крім 2.174.313 українців, проживало 360.730 євреїв, 98.422 росіян, 71.260 поляків, 20.565 представників інших національностей [13, с. 21]. Єврейське населення мешкало переважно в містах. Найбільше євреїв проживало в Могилів-Подільському (17,7 % населення), Вінницькому (16,1%), Кам'янець-Подільському (15,2 %), Жмеринському (14,4 %) і Проскурівському (14,0%) повітах. Поляки та росіяни проживали здебільшого у сільській місцевості, найбільше поляків налічувалось у Проскурівському (6,6 % населення), Вінницькому (5,3%) та Кам'янець-Подільському (2,8 %) повітах, переважна більшість росіян були зосереджені у Вінницькому (8,6% населення), Кам'янець-Подільському (4,8 %), Жмеринському (4,8%) та Летичівському (3,8%) повітах [13, с. 23].

У 1924 – 1925 роках на Поділлі, згідно з постановою РНК УСРР від 29 серпня 1924 року «Про виділення національних районів і рад», розпочалось створення польських, російських, єврейських та інших національних рад [14, с. 97]. Для утворення національної сільради встановлювалася норма – 500 осіб.

Наукові записки

Губернський виконавчий комітет та губбюро нацменшостей 20 травня 1925 року надіслали окрвиконкомам лист про організацію національних районів і рад. Пропонувалося провести обстеження населених пунктів, де проживали національні меншини, скласти перелік тих поселень, з яких є можливість утворити національні сільради. Загальним зборам рекомендувалось виявити бажання громадян виділитись в окрему національну сільраду, протоколи яких необхідно було розглянути на засіданні президії райвиконкому і з конкретними мотивованими висновками направити в окружні та губернські органи [15, с. 309]. Подальший розгляд справ здійснювала Центральна адміністративно-територіальна комісія. Остаточо національні сільради затверджувалися Президією ВУЦВК.

Станом на 1 квітня 1926 року в республіці нараховувалося 119 польських сільрад, що охоплювали 116.509 осіб (28,4%) польського населення УСРР. На цей час польські сільради на теренах Поділля розподілялись так: у Кам'янець-Подільській окрузі функціонувало 10 рад, Проскурівській – 16, Шепетівській – 14, Вінницькій – 8. Найбільше людей охопили Гречанська (3824 осіб), Буртинська – (3565), Мархлевська (3056), Яхновецька (2950), Тарнорудська (2730) польські ради [16, с. 54-61].

Успішно йшло утворення російських національних рад. Тут не виникало кадрових проблем, не було протидії з боку місцевих керівників. У 1925 році в УСРР було створено 69 російських сільських рад. До кінця 20-х років на Поділлі у селах, де проживали компактно росіяни, було виокремлено 5 російських рад: Слободо-Чернятинську, Борсківську (Вінницька округа), Пилипонівську, Ново-Шурську (Тульчинська), Петрашівську (Кам'янець-Подільська). Протягом кількох наступних років їхня кількість дещо зросла. Було організовано ще 4 ради (Новомикільську, Чернишівську, Анютинську, Пилипо-Борівську) [17, с. 208].

На початку 30-х років національні сільські ради були ліквідовані. Формування тоталітарної командно-адміністративної системи управління відбувалося без урахування національних особливостей населення.

Політика «пожвавлення» діяльності рад не виключала діяльності на селі класових організацій. Такими були комітети незалежних селян (комнезами). 27 травня 1922 року ВУЦВК прийняв закон про комнезами, який визначав їх права і обов'язки в умовах нової економічної політики [18, с. 3-16]. Законом були розширені адміністративні повноваження комнезамів. Обов'язки комнезамів зводились до активної участі у боротьбі з «контрреволюцією», охорони порядку (боротьба з бандитизмом, п'янством, куркулями), допомоги уряду в проведенні соціалістичного землеустрою, сприяння органам радянської влади в проведенні різноманітних державних повинностей, збору сировини, активної участі в усіх видах кооперації і прагнення оволодіти нею в інтересах незаможного селянства, участі в роботі робітничо-селянської інспекції і в установах Червоного суду, участі в справі народної освіти тощо. Комнезами були провідниками пролетарської диктатури на селі, підміняючи, часто зводячи нанівець діяльність сільських рад. Тому в листопаді 1925 р. ВУЦВК і Раднарком УСРР прийняли декрет «Про комітети незаможних селян УСРР», перетворивши їх на добровільні громадські організації. «Робітничо-селянський уряд, – наголошувалося у декреті, – вважає, що настав момент зовсім звільнити комітети незаможних селян від адміністративної роботи та безпосереднього виконання державних функцій, перетворивши комітети незаможних селян у добровільні громадські організації захисту інтересів сільської бідноти» [19, с. 527].

Важливе місце в діяльності місцевих рад відводилося органам партійно-державного контролю – РСІ. Згідно з Положенням, затвердженим ВУЦВК 29 серпня 1923 року, при всіх окружних виконавчих комітетах Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів створювалися окружні відділення РСІ. Органи РСІ здійснювали контроль за роботою місцевих органів радянської влади, вивчали правильність здійснення політики партії щодо рад, вносили конкретні пропозиції щодо поліпшення їх роботи. Особливе місце в роботі місцевих органів контролю займала перевірка виконання директив партії щодо радянського будівництва на селі. Ставилося завдання забезпечити чистоту сільських рад від куркульських елементів, подолати занедбаність звітності та невміле адміністрування, активізувати колгоспно-радгоспне будівництво [20, с. 46 – 49]. Робота, проведена органами контролю, сприяла усуненню виявлених недоліків у реалізації партійних настанов у роботі селянських, земельних та кооперативних організацій.

Політика «пожвавлення» діяльності рад знайшла своє законодавче закріплення в затверджених ВУЦВК в 1925 році Положенні про окружні з'їзди рад і окружні виконавчі комітети, Положенні про районні з'їзди рад і районні виконавчі комітети, Положенні про

сільські ради, Положенні про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Перелічені акти визначали права й обов'язки всіх місцевих органів державної влади, закріпили більшовицьке бачення радянської демократії.

10 вересня 1924 року ВУЦВК і Раднарком УСРР затвердили Положення про виборчі права громадян та порядок проведення виборів [21, с. 235], в якому було дано вичерпний перелік осіб, що користуються виборчими правами, й осіб, позбавлених таких прав. У листопаді 1925 року ВУЦВК і Раднарком УСРР ухвалили нове Положення про виборчі права громадян, де узагальнювався вже набутий досвід, були зроблені деякі уточнення. Але і після цього коло осіб, позбавлених виборчих прав, залишалось значним. Вибори були нерівними, багатоступеневими, з відкритим голосуванням. Взагалі можна стверджувати, що виборів фактично не було. Кандидати, висунуті більшовицьким центром, завжди одержували більше голосів в умовах відкритого голосування. А тому ради, хоч і вважалися повновладними органами, працювали ж під постійним контролем і наглядом партійних органів.

Отже, проведений у статті аналіз механізмів партійного керівництва місцевими органами влади повністю підтверджує ілюзорність можливостей місцевих рад відносно їх участі в активному суспільно-політичному житті, у визначенні не тільки соціально-економічного курсу, але й шляхів його практичної реалізації. Дії місцевих органів влади були повністю паралізовані партійно-бюрократичним апаратом, який не мав нічого спільного з справжньою системою народного представництва.

Серед перспектив подальшого дослідження даної проблеми вбачаємо необхідність вивчення взаємовідносин небільшовицьких партій і організацій (поки вони існували) з місцевими радами, окремого дослідження потребує питання взаємовідносин владного центру і регіонів, настійною є потреба в сучасному науковому осмисленні історії сільських рад, заслуговують на всебічне вивчення взаємозв'язки між сільськими і міськими радами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лепешкин Л.И. Местные органы советского государства (1921-1936). – М., 1959; Бабій Б.М. Місцеві органи державної влади в УСРР в 1917 – 1920 рр. – К., 1956; Він же. Українська радянська держава в період відбудови народного господарства (1921 – 1925 рр.). – К., 1957; Бойко Е.Д. Борьба органов диктатуры пролетариата за укрепление социалистического строя на Украине. – К., 1987; Олейник Н.Н. Деятельность коммунистической партии по укреплению Советов (1921 – 1925). – Харьков, 1989; Гонтар А.В. Городские Советы Украины: История становления и развития (20-30-е гг.) – Киев-Одесса, 1990 та ін.
2. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті роки. – К., 1991; Кульчицький С.В. УСРР в добу «воєнного комунізму» (1917 – 1920). – К., 1994; Він же. УСРР в добу непу // Історія України. Нове бачення. – К., 1996.
3. Петренко В.І. Селянська війна проти більшовиків в Україні у 1920 – 1922 рр. (на матеріалах Поділля) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. IV. – Вінниця, 2002. – С. 67 – 72.
4. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р-925. – Оп. 8. – Спр. 5.
5. ДАВО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр. 408.
6. Ленін В.І. Повне зібрання творів. – Т.44.
7. Сборник постановлений и распоряжений ВУЦИК V созыва. Вып.1. – Харьков, 1921.
8. ЦДАВО України. – Ф.5. – Оп.1. – Спр. 98.
9. ДАВО. – Ф. 925. – Оп.5. – Спр. 62.
10. ДАВО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр. 429.
11. Отчет Подольского губисполкома за 1923 год. – Винница, 1923.
12. Збірник узаконень УСРР. – 1925. - №29-30.
13. ДАВО. – Ф.925. – Оп.2. – Спр. 382.
14. Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине. К 10-й годовщине Октябрьской революции: По материалам Центральной Комиссии национальных меньшинств при ВУЦИК. – Харьков, 1927.
15. Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. – Хмельницький, 1999.
16. Національні меншини в Україні. 1920 – 1930-і рр. (Атлас). – К., 1996.
17. Нестеренко В.А. Росіяни Поділля в період коренізації (20-і роки ХХ ст.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету: Історичні науки. – Т.4 (6). – Коломия, 2000.
18. Закон про комітети незаможних селян. 27 травня 1922 р. – Вінниця, 1922.
19. Збірник узаконень УСРР. – 1925. – №96.
20. ДАВО. – Ф. 991. – Оп.1. – Спр.136.

Григорчук П.С., Кузьминец Н.П. МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ПОДОЛИИ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ (ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 20-х ГОДОВ XX В.)

В статье охарактеризовано процесс становления и развития местных органов советской власти Подолья в начале 20-х годов XX века. Проанализировано влияние большевиков на качественный состав советов и их деятельность в условиях перехода от политики «военного коммунизма» к новой экономической политики.

Ключевые слова: советы, большевики, Подолье, выборы, бюрократизм, тоталитаризм.

Grigorchuk P.S., Kuzminets N.P. LOCAL BODIES OF SOVIET POWER IN PODILIA: THE HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT (THE FIRST HALF OF THE 20-S YEARS OF THE XX-th CENTURY)

The article deals with the process of formation and development of local bodies of soviet power in Podilia at the beginning of the 20-s years of the XX- th century.

The influence of Bolsheviks to the qualitative composition of soviets and their activity during the transition period from the policy of «military communism» to the new economic policy is analysed.

Key words: soviets, Bolsheviks, Podilia, elections, bureaucratism, totalitarianism.

УДК 94(477) «1871/1942»Кримський А

Л.В. Пилипенко, Д.С. Рященко

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ: РЕАБІЛІТОВАНИЙ ПОСМЕРТНО

У статті аналізується роль та місце видатного ученого, найвеличнішого і найтрагічнішого представника української інтелектуальної історії Агатангела Юхимовича Кримського у заснуванні Академії наук України. Розкриті основні етапи життєвого шляху відомого історика, письменника та перекладача. Висвітлені наукові досягнення ученого-сходознавця, його активна громадська діяльність.

Ключові слова: Агатангел Кримський, сходознавець, поліглот, Академія Наук України, реабілітація, наукова спадщина.

Агатангел Юхимович Кримський – один із найяскравіших представників в історії світової науки і культури, людина різнобічно обдарована та енциклопедично освічена, великий поліглот. Його наукова і творча спадщина становить майже тисячу праць. Серед них – монографії, підручники, статті, повідомлення, рецензії, оригінальні та перекладні художні твори, насамперед, роман («Андрій Лаговський»), оповідання до збірок «Повістки і ескізи з українського життя», «Бейрутські оповідання» і три частини поетичної збірки «Пальмове гілля», що збагатили українську літературу. Він є автором чи не всіх статей (понад 500), що стосується сходознавства у словниках Блокгауза і Єфрона та Товариства братів Гранат. У 1918 – 1928 рр. був першим неодмінним секретарем української Академії наук, по суті, – її фундатором.

Об'єктивна картина подій, пов'язана із заснуванням АН України в радянський період була брутально сфальсифікована. Поіменне дослідження доль десятків видатних науковців та керованих ними дослідницьких закладів, що піддавалися репресіям і погромам, та прямих втрат і потенційно не одержаних результатів на науковому полі, засвідчили б великомасштабні наслідки командного стилю некомпетентних чиновників, диктату ідеології в науковій сфері, ізоляціонізму від світових наукових пошуків.

Мета нашого дослідження полягає у спробі проаналізувати активну діяльність А.Кримського як одного з фундаторів української Академії наук. Поза всяким сумнівом, і досі це питання в українській історіографії недостатньо вивчене. Дослідникам історії АН України, на нашу думку, потрібно ще ретельно і всебічно дослідити проведену А.Кримським організаторську роботу на посаді неодмінного секретаря Академії, потужної його активності щодо «вибивання» коштів, приміщень, обладнання для плідної роботи науковців, про розширення та урізноманітнення напрямків її наукових досліджень.